

Badische Landesbibliothek Karlsruhe

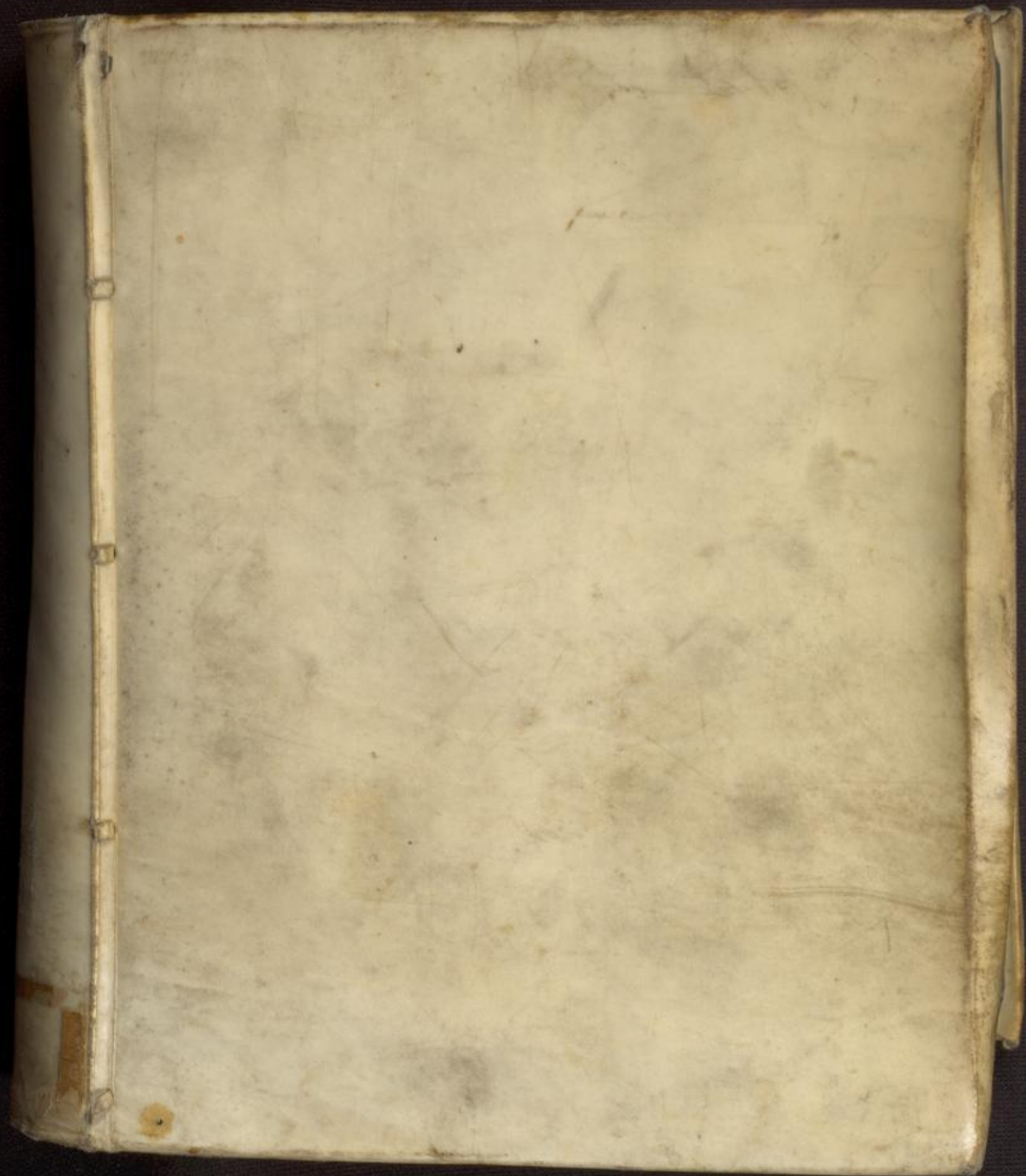
Digitale Sammlung der Badischen Landesbibliothek Karlsruhe

De Potentia S.R. Imperii Germanici

**Rechenberg, Adam
Pflug, Heinrich Siegmund**

Lipsiae, 1698

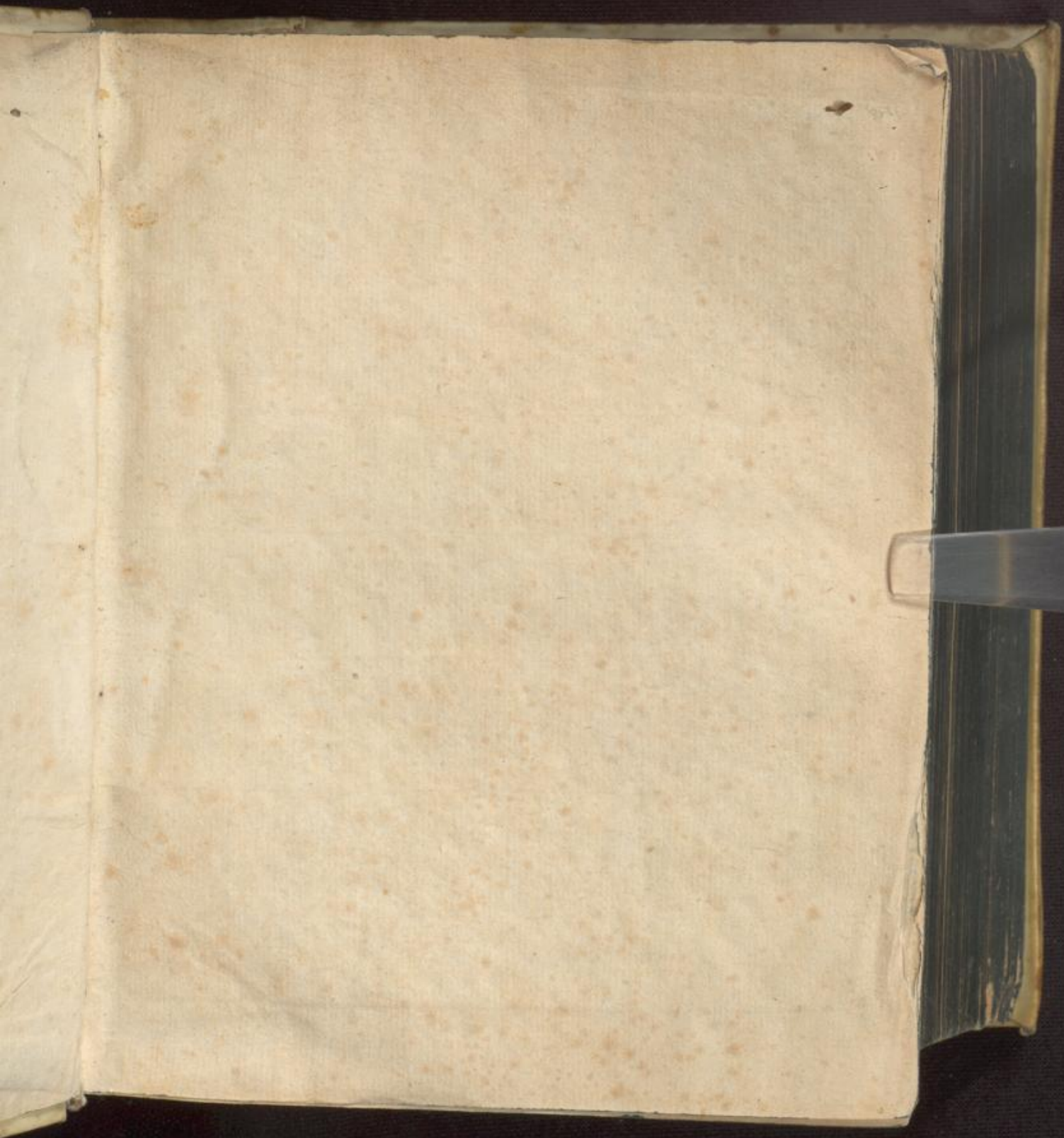
urn:nbn:de:bsz:31-102628

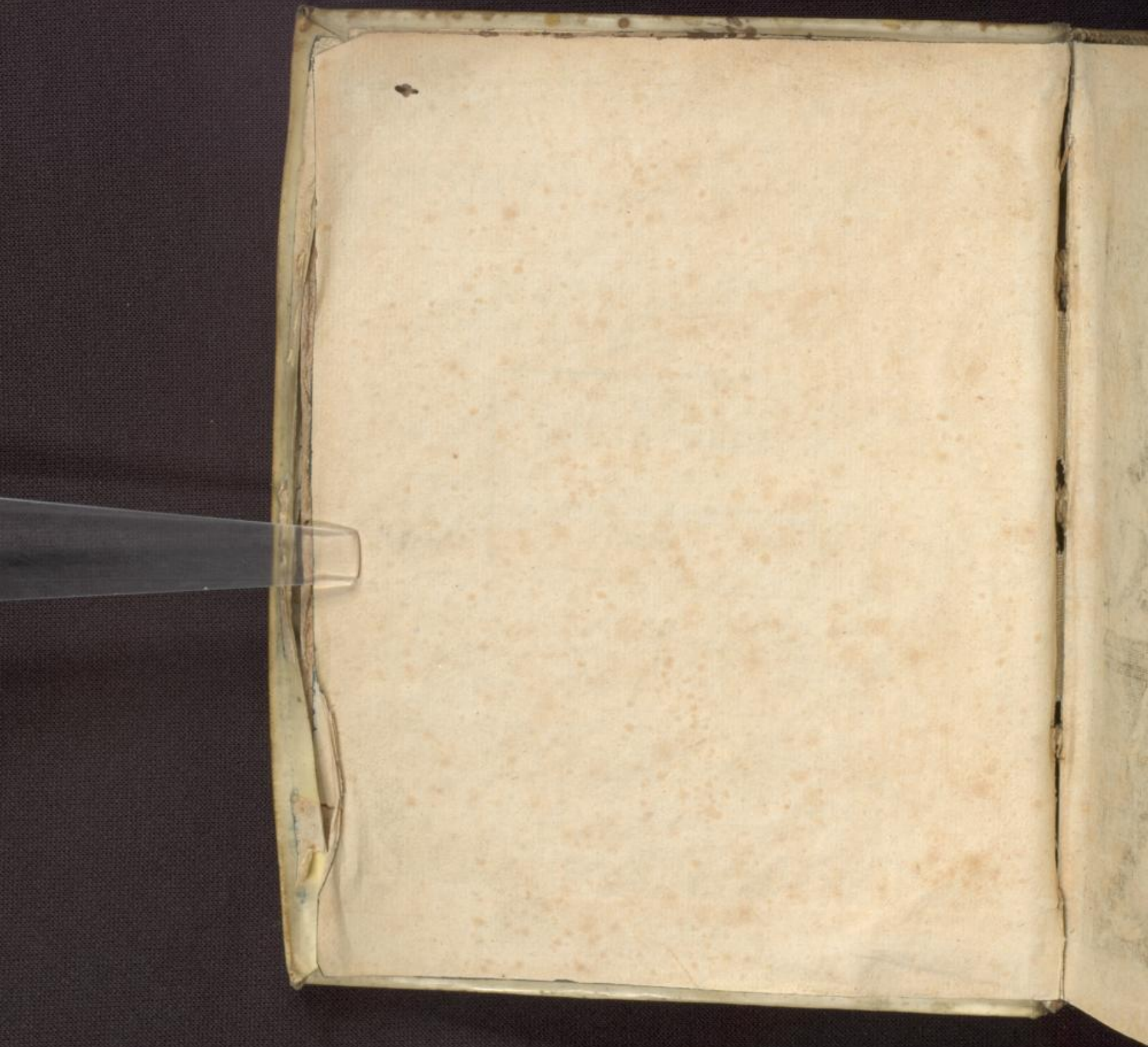

Gym 211

Ex
BIBLIOTHECA
ILLUSTRIS
CAROLI HESYCHEI.

65720

Q. D. B. V.

DE

POTENTIA
S. R. IMPERII
GERMANICI,

ⁱⁿ
Academia Lipsiensi,
PRÆSIDE

^{filam}
DN. L. A. RECHENBERG, P.P.

& h. t.

COLLEGII PHILOSOPHICI
PRO-CANCELLARIO,

xv. Jan. A. CHR. MDCXCVIII

publice disferere

instiruit

HENRICUS SIGISMUNDUS *Bflug*

Eques Misnicus.

LIPSIÆ,

Literis BRANDENBURGERIANIS.

(1698)

8
VIRIS ac DOMINIS,

Generosa profapia, dignitate ac
munerum amplitudine

Perillustribus atqve Excellentissimis,

DOMINO

**AUGUSTO
FERDINANDO
PFLUG,**

Dynastæ in Cottewitz,
S. R. Imperii, nec non re-
rendiss. Ordinis Johannita-
rum Equiti, S. R. Majest. Po-
lon. & Sereniss. Elect. Saxon.
Consiliario Intimo, Supre-
moqve Camerario:

DOMINO

GEORGIO

de WERTHER,
Dynastæ Comitatus
Beichlingensis, nec non
Frondorff, Neuheilgen,
Leubingen & Kroppen,
S. R. Imperii Cubiculario
hæreditario, S. R. Majest. Po-
lon. & Seren. El. Sax. Comiti,
ac in Comitibus Imperii h. t.
Legato Excellentissimo

11 am Gym 211

✓ z

ET
DOMINO
DAMIANO
PFLUG,
DYNASTÆ

in
STREHLA & LOESNIG,
Gentis nostræ Pflugiaë

VENERANDO SENIORI,
DOMINIS ac PATRONIS
SUIS

Agnationis & cognationis
vinculo sibi junctis,

summaque animi observantia
colendis,

*Has Chartas Academicas sacras
esse cupit*

HENRICUS SIGISMUNDUS PFLUG,

Viro - Juveni
Generoso
DN. HENRICO SIGISMUNDO PFLUG,
S. O. D.
ADAMUS RECHENBERG,

EA sunt gentis Tuae generosissima decora, ut seu toga, seu sagi artes respiciam, illa cum paucis in Misnia nostra, eminentibus familiis comparari queat. Nam historia a longa annorum serie, testis est, PFLUGIOS & literarum & armorum gloria eminuisse, consiliorumque dexteritate ac prudentia, cum Romanis Imperatoribus, tum Electoribus ac Ducibus Saxoniae inclutis, operam suam egregiam, multis modis adprobasse, magnamque inde gloriam apud posteros etiam, consecutos esse. Si ergo, quod Plinius Junior sensit, apud sapientes, honestissimum est, majorum vestigia sequi, ubi recto itinere praecesserunt; Tibi HENRICE SIGISMUNDE, ob oculos ex gente Tuae incluta ponas SIGISMUNDOS, DAMLANOS, NICOLAOS, OTTONES, ANDREAS, JULIOS, JOHANNES, BERNHARDOS PFLUGIOS, qui omnes in historia, ob exquisitam eruditionem, prudentiam & merita in patriam celebrantur. Hi lumen Tibi praeferas. Nosti enim illud Poëta:

----- perit omnis in illo
Nobilitas, cujus laus est in origine sola.

Unde Plinius jam laudatus Spurinnam olim laudavit, quod bonis artibus faveret, multumque gaudii caperet, si Nobiles Juvenes aliquid majoribus suis dignum faciant. Scis, & hodie esse, quamvis paucos, qui itidem gaudent, si Tui ordinis Juvenes in bonis literis eriti videant. Hi stimuli Te, Mi PFLUGI, pro bonitate indolis Tuae, incitare debent, ut iter, quod ingressus es, virtutis, strenue persequaris, nec gentis Tuae illustris decora propria factis illustrare intermitteris. Ego DEUM veneror, ut caeptis jam Tuis laudabilibus gratiam adspiret suam, Teque in decus familiae, ac generosissimi Patris Tui solatium, servet florentem!

De proper. Lipsiae 1x.
Jan. M. DC. XCVIII.

B. C. D.

De

Potentia Imperii R. Germanici,

DISSERTATIO ACADEMICA.

INDEX RERUM.

- §. 1. *Duo prae notanda*, in tractatione hujus argumenti, *definitio potentiae civilis, & distinctio temporum status Germanici.*
2. *Potentiae civilis definitio*, ex Cicerone adducitur.
3. *Potentiae hujus partes & praesidia*, in INTERNA & EXTERNA distinguntur, & generatim simul declarantur.
4. Ad INTERNA praesidia referuntur, partium *hominum* varii generis atque ordinis *copia*, qui nominantur:
5. Partium *virium civilium* sufficientia, quae tum ex regionum & urbium robore, tum vi pecuniae aestimatur: ubi tres regionis validae, qualitates, *amplitudo, fertilitas & situs* notantur.
6. De *situ regionis* ad potentiam valido.
7. De *urbibus*, earumque momento ad potentiam civitatis.
8. Item de *munimentis & propugnaculis*:
9. De *neccessario armorum adaptatu*.
10. Inde porro *vis pecuniae*, ad potentiam necessariae declaratur.
11. Ad EXTERNA potentiae *PRAESIDIA*, pertinent *societates & foedera*.
12. Partium & praesidiorum potentiae hic recensitarum *copia*, requirit *prudentem moderationem*.
13. *Thesis*, de potentia civili, ad *hypothesein* transfertur, h. e. potentiae partes generatim memoratae, in *Imperio R. Germ.* nunc distinctim demonstranda veniunt.
14. Ubi Imperii Germanici *intervalla temporum*, à Caroli M. aëvo, ad Caroli V. Imperat. aetatem, cum *diversis potentia Germanicae* satis recensentur.

A

15. Mis-

15. *Missis antiquis temporibus, progressus fit ad potentiam Germanicam modernam declinandam.*
16. *De vivorū illustrium & imprimis Nobilem Germaniæ copia, præstantia ac fortitudine.*
17. *De civium literatorum copia in Germania.*
18. *Clericorum Romanensium abundantia Germaniæ noxia.*
19. *Civium illiteratorum, ut mercatorum, opificum & rusticorum in Germania copia: ubi primùm de mercatoribus agitur.*
20. *Opificum studia & opera.*
21. *Rusticorum numerus.*
22. *Region. German. amplitudo.*
23. *Earum fertilitas & metallorum ubertas.*
24. *Antiqua & horrida Germaniæ facies mutata.*
25. *Urbium Germaniæ origo & usus.*
26. *Quæ ex his, Germaniæ claustra vocantur.*
27. *Vis pecuniæ, in Germania olim magnam partem è metallifodinis.*
28. *Opus nativæ Germaniæ variæ.*
29. *Tributorum nomina, in Germania luxu incrementum auxit.*
30. *Scrupulus Germaniæ circa vim pecuniæ movetur:*
31. *Certis rationibus discutitur.*
32. *Potentia maritima Germaniæ deest.*
33. *Externæ Germaniæ præsidia ex fœderibus, an necessaria.*
34. *Præsidia potentiam in Germania partim jam recensita, conjunctim sumpta potentiam ejus, singula Europæ regna præponderare, probant.*
35. *Potentia Germaniæ comparative in respectu ad vicinas respublicas considerata.*
36. *Gallici regni potentia, cur hanc præponderare videatur.*
37. *Causæ variæ adducuntur, ob quas, potentia Germanica usque impediatur.*
38. *Cur Germani potentiam suam, non, ut Romani olim, ad alterius bona obtinenda, vel suam vindicanda utantur.*
39. *De Usu potentiam Germanicam plura dicere, aliis relinquitur.*
40. *Dissertatio finitur cum voto.*

Poten-

§. 1.

Potentiam Imperii R. Germanici, more in Academiis usitato, contemplaturus, duo ex historia & civilis prudentiæ præceptis, prænotanda ac præstruenda esse censeo. *Unum* est potentia civilis definitio, *alterum* distinctio temporum, quibus Imperium R. Germanicum, per certa intervalla, vel auctum, vel imminutum; ac adeo potentia simul ejus vicissitudini rerum obnoxia, incrementa ac decremента cepit sua.

§. 2.

Quod potentiam igitur civilem attinet, illa definiente *Cicerone* l. II. de *Inventione* n. 169 est, ad sua conservanda & alterius obtinenda idonearum rerum facultas. Nam is ad utilitatem publicam respiciens, in ampla civitate duas partes, *incolumitatem & potentiam* requirit; quarum illa, est salutis tuta atque integra conservatio, quam absque potentia præsidii constare non posse, quivis facile intelligit.

§. 3.

Hic vero potentia civilis præfidia generatim ante exponenda veniunt, quam ad *hypobesin*, illa transferamus, id est, in Imperio Germanico eadem reperiri, demonstramus. Quæ partitim considerata, aut *domestica* sive *interna* sunt, ac in ipsa civitate existunt; aut *externa*, ab aliis nempe civitatibus, propter societatis vinculum expectanda. Ad illa spectant *virorum, virumque civilium* insignis copia atque robur: Ad hæc, *foedera & societates*, quæ cum exteris rebus publicis, utilitatis atque potentia stabilien-dæ causa, iniri solent.

§. 4.

Virorum in civitate copia, ex multitudine hominum ac civium varii generis æstimatur. Nam si civitas integra, tuta atque beata censi debet, multis & pacis & belli tempore, opus est viris; *tum* qui agros colant & rem pecuariam curent; *tum* qui artes mechanicas vitæ necessarias exerceant, aut novas inveniant, *tum* qui res vitæ necessarias importent, aut abundantes exportent, *tum* qui munia civitatis varia obeant, *tum* denique qui hostes ingruentes arceant,

ant, atque civitatem adversus illos defendant. Qui distinctis ac notis vulgo vocabulis appellantur agricolæ, opifices, mercatores, magistratus, officiales, ministri reipublicæ varii ordinis, ad quos & milites spectant. Hæc in civitate hominum multitudo, ordine certo civilique dispensatione describenda est; ut ad regendum habilis sit, atque nexu in pulicum utili cohareat. Quod Servius Tullius apud Romanos probe intellexit; quando censum instituit, id est, populum per discrimina patrimonii, dignitatis, ætatis, artium, officiorum descripsit, retulit in censum, digessit in classes, curiis atque collegiis distribuit, apud *Florum l. 1. c. 6.* Quod institutum saluberrimum magno futuro imperio, *Livius* prædicat. confer *Boxhornii de Imp. Romi. dissert. VI. §. 6.*

§. 5.

Virium deinde in civitate *copia*, quæ post hominum multitudinem rite ordinatam, potentiam maxime firmat civilem, *partim* in regionum, urbium & munimentorum robore, ex variis partibus colligendo, *partim* in magna vi pecuniæ consistit. Quod regiones & urbes attinet, de his, quid momenti ad reipublicæ potentiam conferant, distinctim prænuntiandum venit. Nempe in regionibus *tria* spectari possunt, *amplitudo*, *fertilitas* ac *situs*. Amplitudo sola, si regio, cætera sterilis, aut minus industria hominum sit exculta, parum ad potentiam civitatis confert. Nota sunt Scytharum apud antiquos, & hodie Lapponum amplissima terrarum spatia; sed inculta, ac adeo ad potentiæ usum invalida. Non modica pars amplitudinis, coherencia, & habili non terminorum modo, sed interjecti corporis compage constat. Hac ratione ducuntur, qui Gallici regni potentiam, Hispanicis opibus præhabere non dubitant: quod ibi complexu rerum, virtus imperii expeditior; his dissita ac pene dispersa, omnia tardiore molimine moveantur. vid. *Bæcleri dissert. VII. de Pot. civitat. p. 351.* Fertilitatem autem, quæ ex soli fecunditate & proventuum copia, aut etiam mineralium ac metallorum ubertate æstimatur, magis potentiam juvare in propatulo est. Quamquam interdum, si situs faveat, sterilitas locorum parandæ copię rerum incitamento esse solet: ut Atheniensium & Batavorum hodie exemplo patet. Fertilis enim terra alit agricolas, sterilis civem cogit opere manuario, aut mercibus aliunde vehendis victum quærere; & si maris accola sit.

fit populus, mercaturam exercere potest. Inde *Jos. Scaliger* inter miracula Bata vorum, rerum copiam, quæ ex situs commoditate paratur, carmine eleganti ad Doufam scripto, retulit:

*Ignorata tua referam miracula terra,
Doufa, peregrinis non habitura fidem.
Omnia lanicium hic lassat textura Minervæ:
Lanigeros tamen huic scimus abesse greges.
Non capiunt operas fabriles, oppida vestra;
Nulla fabris tamen hæc ligna ministrat humus.
Horrea triticea rumpunt hic frugis acervi:
Pascuus hic tamen est non cerealis ager:
Hic numerosa meri stipantur dolia cellis:
Quæ vineta colat, nulla putator habet.
Hic nulla aut certe seges est rarissima lini:
Lanificæ tamen est copia major ubi?
Hic mediis habitamus aquis: quis credere possit?
Es tamen hic nulla, Doufa, bibuntur aqua.*

§. 6.

Situs igitur regionis, potentia augenda ac defendenda multum conducit. Nam flumina & maria, præsertim post excultam artem nauticam, commeandi & communicandi facultatem maritimis gentibus, ad res invehendas & devehendas præbent. confer *Claudii Marisotti Orbem Maritimum*, & *Bæclerum* l. c. Limites quoque ac fines regionum, si illos natura montibus, fluminibus aut maribus munivit, potentia præsidia esse, quis dubitet? Sed divina hoc providentia munus est, qui terminos habitationis populis definivit, ut *Apostolus Act. XVII, 26.* prædicat. Tyri olim potentia, in Asia hoc nomine celebris fuit, cujus amplitudinem *Curtius* l. IV. c. 4. describit. Et quis hodie nescit, situs commoditate ac fluminum copia, Gallia potentiam ad invidiam usque crevisse?

§. 7.

De arborum numero & amplitudine, quæ in regionibus excultis extructa fuerunt, distincta quaestiones sunt; quando de potentia momento, ex illis ad rempublicam redundante dicendum est. In re-

gionibus, quæ navigationi & commerciis exercendis, ob situm-
lunt idoneæ, urbium multitudo opifices & mercatores allicit plures
que alit; adeoque robur civitati addit. Quod iterum Belgicarum ur-
bium numero constare potest. Secus vero fit, ubi opportunitas lo-
ci mercaturam exercendi provinciæ desit. Urbium vero amplitudi-
nem atque exornationem, magis ad splendorem civitatis, quam ad
ejus incolumitatem facere, Cicero summus politicus *l. ii. de Invent. n.*
163. jam docuit. *Utilitas autem, inquit, aut in corpore posita est, aut*
in extraneis rebus: quarum rerum multo maxima pars ad corporis
commoda revertitur, ut in republica quædam sunt, quæ (ut sic dicam)
ad corpus pertinent civitatis, ut agri, portus, pecunia, classes, nautæ,
milites, socii; quibus rebus incolumitatem ac libertatem retinent civita-
tes: alia vero, quæ jam magis amplum & minia necessarium confici-
unt, ut urbis egregia exornatio atque amplitudo. &c. Hanc ob cau-
sam Elifabetha Angliæ regina, anno superioris seculi octogesimo,
cum videret Londinum nimis excrefcere, depletis digressu huc con-
fluentium Angliæ urbibus, lege lata vetuit, nova ad habitandum
ædificia, intra tertium à portis milliare surgere; aut in ipsa urbe sin-
gulas domos à pluribus, quam singulis familiis habitari, apud *Thua-*
num l. LXX. & Gramondus Hist. Gall. l. ii. p. 127. ex magnitudine Lu-
tetia Parisiorum nimia, Galliæ periculum ominatur: *Nemini, ait,*
ignotum est Europæarum urbium Lutetiam esse facile principem: non
alia nomine major, non ambitu, seu populo, seu urbem componunt
immensa spatia regis ædificiis distincta, crescit & augetur indies plus
æquo urbs impatiens sui, adeo ut periculum sit, ne mole ruat sua, aut
in ruinam agat aliquando, quam spoliat, Galliam. Hispani hac de
causa Mediolano, Neapoli & Antwerpæ castella imposuere, ut his
velut frenis injectis, istæ amplissimæ urbes in obsequio contine-
rentur.

§. 8.
Ad vires potentia civitatis nutandas & conservandas spectant
munitiona & propugnacula, quæ in finibus ac regnorum limitibus
Galli & Turcæ imprimis habere amant, ut hostes imminentes ab in-
gressu arcere queant. Poloni fere negligunt, partim quod libertatis
amore, ista velut sedes dominationis Regibus futuras metuant, par-
tim quod dicant, se duo habere propugnacula adversus hostem, pectus
suum

finum in acie, & tergum suum, cum retro cedendum, & hosti solitudo facienda est. v. *Baeler. Dissert. de Potent. Civit. p. 369.* Olim Spartanos similem fortitudinem, jactasse civesque pro moribus habuisse, ex Agisilai (vel Themistoclis) responso notum est; progressu tamen temporis, à Pyrrho, bello petiti, ad munitionum confugerunt praesidia, teste *Aristotele l. VII. Polit. c. ii.* confer *Berneggeri Quæst. in Tacit. de Mor. Germ. c. 16. qv. 82.* unde *Machiavelli lib. de Principe c. X.* sententiam, arces & munimenta circa regionis fines, haberi omnino non debere, *Conringius in Animadvers. ad istum locum merito reject.*

§. 9.

Urbes autem munimenta & arces, non sine armis defenduntur. Hinc varii generis arma, magnumque eorum adparatum, ad tutelam civitatis amplè requiri, in aprico est. Milites enim armis instructos esse oportet, quæ in armamentariis civitatis colliguntur & asservantur. Quorum, ut materia suppetat, ac peritos artifices, eaque tractandi artis magistros habeat civitas, ejusdem incolumitatis interest; cum in pace etiam de bello cogitandum sit. Quanta armorum apud Romanos olim cura fuit, *Lipsius de Militia Roman. l. III. exponit.*

§. 10.

Maxime viribus tandem civitas pollere censetur, cum magna pecunia vis in promptu est. Pecunia enim instrumentum est, quo multa potentia praesidia alia comparari possunt. Unde nervus rerum gerendarum vere audit; quippe sine quo, nec pacis negotia, nec bella geri possunt. *Τὰ πλεῖστα τὰ πολέμου γνώμη καὶ χρημάτων πείρα*, *Thucydides l. ii.* ait, id est, pleneque belli negotia consicili consilio & vi pecuniarum. confer *Lipsii Polit. l. V. c. 6.* & *Berneggeri Quæst. in Tacit. Agric. qv. CCVIII.* Modi autem pecuniam colligendâ aut acquirendi, a Politicis multi traduntur, qui pro rerumpublicarum statu variant. valet tamen hic semper illud Poëtae:

Unde habeas nemo querit, sed oportet habere.

§. 11.

Externa praesidia, quæ ad potentiam faciunt, in foederibus & societatibus, cum vicinis vel exteris rebuspublicis initis consistunt.

sistunt, ac potentiae tuenda causa saepius contrahuntur. Infiniti generis est foedus clientelare: quo se una civitas alteri dat in clientelam, vel ut incolunitatem suam aliena ope tueatur, quod frequentius est; vel ut potens videatur sociorum robore. Hujusemodi vero patrocinia suspecta vel periculosa esse, *Baehlerus dissert. citat. p. 370. sequ.* demonstrat. Veri autem foederis ratio, communis utilitatis vinculo, potentiae plerumque accommodari solet.

§. 12.

Omnia haec potentiae civilis praesidia interna ac externa jam commemorata, imperantium prudentia ac divino imprimis auspicio non parantur tantum, sed ordinantur & conservantur. Vis enim consilii expertis, mole ruit sua. Horum igitur usum si respicis, magnam etiam momentum habet civitatis forma; regularis, an irregularis sit? inde enim administratio virium reipublicae dependet. Nam si summum imperium in uno subjecto ita est unitum, ut illud indivisum & inconvulsam ab una voluntate per omnes civitatis partes atque negotia sese dispenset, utique ad res magnas gerendas, nihil aptius est. Quia, si unus rerum moderator est, quique non suspensam aliunde vim imperii & potentiae habet, illam in praesentaneos usus facile expedire potest. Secus autem fit, ubi partes summi imperii inter plures velut dispersae sunt, ac adeo temporibus & locis conditis ad deliberandum & decernendum opus sit.

§. 13.

Sed his de potentiae civilis partibus, quae, ut rhetores loquuntur, *ad thesin* pertinent, generatim expositis; ad *hypothesein* progrediemur, visuri, an partes haec atque praesidia civilis potentiae communia, in IMPERIO R. GERMANICO deprehendantur. Quod, ut adpareat, secundum tempora & eorum intervalla, Germanici regni potentia consideranda prius venit, quam de ea, quae hodie pollet, plura edisseramus.

§. 14.

Caroli M. ayo, qui Germaniam in plures ante civitates divisam, in formam regni primum redegit, potentiam ejus omnibus regnis formidabilem fuisse redditam, satis constat. Ea vero inter exitialia bella, quibus *Caroli* posterii inter sese collidebantur, decrevit: Donec

Donc *Heinricus I.* cognomento *Auceps*, decimo currente seculo, illam iterum stabilivisset, ac multis etiam praesidiis munivisset. *Otton* Imperatores, qui a patre, avo & proavo imperium acceperant, acceptam simul gloriam & potentiam, ad majorem amplitudinem prosequere laborarunt. Imprimis *Otto I.* a fortuna & rebus gestis, *Magnus* appellatus, hac in parte excelluit; quod regnum Italiae & imperium urbis Romae, ita Germaniae regno conjunxit, ut cum eodem in successores perpetuo jure propagaretur. Quod *Conringius*, de *Finibus Imp. German. c. IX. & X.* & de *Imper. Germanorum Romano*, erudite probavit. Post *Ottonum* tempora, ob turbas partim internas a potentioribus Germaniae principibus motas, partim ab Episcopo Romano excitatas, potentiae Germaniae decremenda, ab historicis passim annotantur. Causa illorum praecipua fuit *Hildebrandi* seu *Gregorii VII.* Papae Romani ambitio: qui seculo undecimo, cum *Heinricum IV.* Imperatorem excommunicasset, edictum promulgaverat; ne vel Episcopos, vel alios clericos Imperator constitueret. Cujus tyrannidi cum *Heinricus* diu masculis restitisset, ipse non tantum imperio exutus fuit; sed filius ejusdem *Heinricus V.* qui non minore, quam pater, studio, majestatem regiam tutari instituerat, jus tandem investitorum episcoporum Germaniae, Pontifici R. in comitiis *Wormatiensibus*, anno *MCXXII.* cedere coactus fuit. Quo facto, & imperatoria majestas imminuta, & potentia Germaniae distracta atque infracta est maxime. Et frustra fuerunt *Fridericus I.* & *Fridericus II.* Imperatores generosissimi, qui reluctanti R. Pontificibus, veterem potestatem recuperare & robur Germaniae firmare annisi sunt. Quanta postea, *Friderico II.* extincto, & Interregno in Germania diuturno enato, mala Germaniam affligerint, ejusque vires attriverint, scriptores illorum temporum, vix verbis sat idoneis exprimere valent. *Rudolphus* quidem *Habsburgicus*, electus anno *MCCLXXII.* Imperator, quodammodo rem Germanicam vehementer convulsam recreare & componere laboravit: Sed multa obstiterunt, quo minus haec destinata perficeret. Unde ipse Imperatoriae dignitatis beneficio, modicas familiae suae opes augere, & Italiae civitatibus immunitatem vendere non dubitavit. Ex eo tempore, vires Germaniae partim quorundam Imperatorum socordia aut negligentia, partim Principum ac. Ordinum Germaniae discordia, magis adhuc debilitatae

litata fuerunt, confer exquisitæ prudentiæ viri, *Julii Pflugii, Episcopi Numburgensis libellum de Republ. Germaniæ, & Lehmanni Chronic. L.V. c. 95. p.m. 67.* Nec *Maximilianus I.* nec *Carolus V.* Imperatores, multis, qui ante ipsos imperio præfuerant, anteferendi principes, prudentia & potentia sua, Germaniæ vires vel tutari satis, vel augere valuerunt. Quin potius plures ab Imperio provincias, illis imperantibus, avulsas ac derelictas fuisse, constat. De quibus insignis *Conringii liber de finibus Imperii Germanici, & Bacleri Notitia S. R. Imper. l. II.* evolvi merentur.

§. 15.

Non igitur hic potentiam Germanici Imperii descripturus, ad antiquiora ejus tempora respiciam; sed quales postea & nunc Germaniæ vires sint, ex §. 2. & 3. supra designatis potentia partibus ac præfidiis, pro ingenii mei mediocritate differere pergam.

§. 16.

Ac primum quod viros, seu hominum in Germania copiam attinet, tanta illa omnis generis est, quanta nulla in alio per orbem regno major. Non dicam de Principum Germaniæ familiarum illustrium numero & splendore; quippe ex quibus tot Imperatores ac Reges Europæ ortum suum trahunt; cum illa per se magis ad splendorem, quam potentiam Imperii facere videantur; Sed de civium ordinibus & copia, quibus nulli genti cedit Germania memorabo. Primariæ nobilitatis, ad quam Comites, Barones & Liberos Imperii Nobiles (*Die freye Reichs-Ritterschafft*) referimus, tanta multitudo, tantusque splendor, quantum nulli in regnis major est. Inferior nobilitas etsi numerosa; non tamen supra laxitatem regionis est, nec præ nimia turba ad sordidas artes descendere cogitur. Qui dignitatem generis, domi sustinere nesciunt, cum forte pace & otio patria fruatur, ultro eas nationes petunt, quæ tum bella gerunt, ut fortitudinem excolant atque inter ancipitia elarescant, ut *C. Tacitus* de veterum Germanorum nobilibus adolescentibus, *P. de Mor. Germ. c. 14.* memorat. *Berneggerus* quidem in locum illum *Tacit. quæst. 73.* id studium belli mercenarii, Nobilibus Germanicis vitio vertit. Sed si mores & statum Nobilitatis Germanicæ attendimus,

ill;

illi id exprobrari nequit. Cum enim artes mechanicas & mercaturam exercere, ipsis turpe habeatur, nec literarum studiis tractandis vel ingenium, vel occasio omnibus suppetat; quas artes alias vitæ potius, quam quibus nobilitas primum parata est, sectentur & colant? Sane belli artibus apud exteros excultis, etiam patriæ inservire suæ eamque tueri possunt; cum nobiles in pace decus, in bello præsidium esse debeant.

§. 17.

Post nobilem in Germania ordinem, cives ejus in *litteratos*, & *illiteratos* distingvemus, quorum copia & multitudo, si regionum amplitudinem & numerum animo reputamus, omnino maxima est. *Litteratorum* quidem majorem, quam expediebat, in Germania copiam esse, *Monzambanus de Statu Imp. Germanici c. VII.* statuit, & ante ipsum *Barclajus Icon. Animorum c. V.* Germanos hac de causa luggillavit: *Litere in multis alt locis culte inter homines minus sciendi avidos quam docendi. Plura quam legerint, sribunt: & suam famam ex voluminum, qua edunt, numero aut magnitudine aestimant.* Hujus mali fontem inter alios detexit, *illustris Dn. Kulpisius parte alt. comment. in Monzambanum p. 255.* quod præcipue ad studia nunc absque ulla ingeniorum discretione quivis promiscue admittatur, quorum potissima pars neque indole, qualis hic requiritur, gaudeat, nec patiens sit laborum, quibus soli hæc sua bona (ut *Hesiodus* loquitur) dii vendunt. Dominatur præterea plus justo favor, ut ad publica munia admoveantur, non qui comparata sibi rerum peritia meruerint, sed quos vel parentum conditio, aut diva Juno inglorios penitus relinquere detrectat, nonnullos etiam aureus imber, vel illaudata artis opera, per occultas semitas eo ingerit, quo pervenire regia via nunquam potuissent. Quod quidem efficit, ut non solum propudiis ejusmodi officia publica prostituantur, ac irreparabile damnum sentiant; sed ingenia etiam elegantiora defervescant. In quam rem *B. Seckendorffus de Statu Princip. Germ. (von Teutschen Fürsten Staat) part. 2. c. 14.* queritur, & consilia suggerit. Quæ utinam ab omnibus, qui scholis præsent, aut earum curam gerere in aulis debent, attenderentur. *Græmondus* Scholarum multitudinem hac de causa noxiam rei literariæ & publicæ esse, *Hist. Gall. III.*

pag. 189. seqv. probat. Interim tamen non est, cur Barclaji dicacitate adprobemus; cum cacoëthes scribendi non minus alias gentes, quam Germanos vexet. Sane inter Germanos multi numerari possunt, qui ingenio & mentis acumine exteris non cedunt. Quod ingeniorum monumenta probant ab exteris etiam viris cordatis laudata. Si clara & excitata ingenia in Germania foverentur, palmam multis Thrasonibus exterorum dubiam redderent.

§. 18.

Ad *litteratos* referuntur *Colerici*, qui sacris vacant. Quod genus hominum in Germania maxime ante Lutheri reformationem abundavit. Nam ille ordo clericorum tum liberalitate Imperatorum ac principum, tum devotione privatorum tantis opibus cumulatus fuerat, ut saltem dimidia, si non major pars Germaniæ ad ipsos spectaret. Ineat quis numerum Episcopatum, Abbatiarum, Capitulorum & monasteriorum in Germania conditorum, & quod diximus, vero congruere, deprehendet. Illorum autem bonorum fructus, non tantum qui sacerdotum titulo ornantur, devorant, sed immensa multitudo monachorum religionis speciem otio suo obducentium, & nihil ad verum cultum Numinis conferentium, fruges consumserunt otiose. Quam vero onerosum hoc Imperio Germanico fuerit, testantur S. R. Imp. Principum ac Præcerum Germania Gravamina Centum, quæ adversus Sedem Rom. ac totum ecclesiasticum ordinem, Oratori Pontificæ Sanctitatis, in Comitibus Norimberg. a. 1522. seqv. proposita. v. Icri doctissimi Schilteri de Libert. Eccles. l. VII. c. 2. §. 10. & Conring. de Constitut. Episc. German. dissertat.

§. 19.

Sed pergamus ad *illiteratos cives*, ad quos referuntur mercatores, opifices & ruricola. Mercatorum numerus quidem tantus non est in Germania, quantum in Gallia, Anglia aut Belgio: cum pauciores Germaniæ urbes opportunitate marium aut fluminum gaudeant, unde advehi & devehi ita commode merees queant. Taceo, quod Germania, ut illa gentes, nullas exteras regiones, cum quibus exerceat commercia, possideat. Illis enim exercendis urbes tantum opportuna sunt, quæ mari Baltico alluantur, aut fluminibus navigabi-

gabilibus, ut Danubio, Rheno, Albi, Visurgi & Oderæ adsitæ sunt. Quamquam in his vectigalium importunitas, multis gravis etiam aut acerba videtur: Terrestri autem merces, via transvehere, parum lucrosam habetur.

§. 20.

Opificum, ob urbium & oppidorum in Germania multitudinem, major numerus est. Et cum metallorum ac mineralium, nec non lanæ linique copia in Germania abundet, mechanici atque opifices, ex his, ad usum vitæ, instrumentis parandis, operam insuere maxime, & illa etiam exteris communicare student. Ac ut inferrariis & æneis instrumentis variis fabricandis, Germani externos superant; ita in pannis & telis lineis conficiendis, subtilitatem exterorum hæcenus æquare non valuerunt. Quod artes manuarias forte non ita excouerint, ut Galli: qui pannorum & telarum genera subinde callide variare, eoque levidensibus telis pretium augere solent; cum Germani à modo operum semel recepto, non facile discedere consueverint; nec sibi politius quid parent faciendum: quia à majoribus suis id fuit ignoratum v. *Monzamb. l. c. §. 2.* Postquam tamen multi opifices non ita pridem, ob diversorum sacrorum professionem, ex Gallia eiectione, in Germania confedere, illæ artes nunc etiam in quibusdam Germania locis frequentari cœperunt. Cæterum, an consilio Monzambani, quod de *Statu Imp. Germ. c. VII. §. 2.* de modo tractandi serici suggerit, locus esse queat, harum periti rerum iudicent.

§. 21.

Ruricularum copiam alicubi hodie minorem, quam pro latitudine agrorum, esse in Germania, *Monzambanus l. c.* arbitratur. Cujus rei causam reddit duplicem, unam, quod bello tricennali Germania misere fuisset vastata; alteram, quod rustici eo sint ingenio, ut statim atque in re paulo lautiori cœperunt esse, filios suos ad opificium aliquod admoveere gaudeant, fortunatos præ se judicantes, qui in urbibus habitent; ac adeo nobilium aut quæstorum divexationibus non sint obnoxii. Verum *illustris Dominus Kulpisus*, in laudatis *commentationibus suis in Monzambanum part. 2. p. 256.* recte animadvertit, paucitatem illam publicæ rei non obesse; cum neque ad opificia filios suos admoveant, aut in urbes sese recipiant; nisi cœteri paternis agris colendis sufficiant: plures vero, quam ali possint.

B 3

rur

ruri esse, haut expedire: Nam si unum tantum rustico prædium sit, plures eo filii ali nequeant. Qvi per bellum tricennale, aut in nupero bello exitiali Gallico agri devastati sunt, reducta pace, colonos si fertiles sunt, facile invenerunt, aut adhuc inveniunt. Postquam Germania nostra, veterem illam ac tristem horridamque speciem, quam C. Tacitus de Mor. Germ. c. 2, & Seneca libr. de Provident. c. 4, describere, diu jam exiit.

§. 22.
Si nunc regionum Germaniæ amplitudinem, ac fertilitatem contemplamur, utraqve satis magna est. Quanta enim ejus sit amplitudo, facile intelliget, qui ex Cassubia Monpelgardum, aut ex Holfatia extrema in fines Carniolæ, aut Leodio in ultimas oras Silesiæ iter fecerit. In his latissimis terrarum spatiis, si ditionum, principatuum, urbium, ac pagorum numerum in eas, omnia Europæ regna istud, ut puto, superabit. Perlustret quis tantum decem Imperii circulos, cum regno Bohemiæ & Silesiæ ducatus ad illud pertinentes, videbit, quam numerosus ac validus in his populus habitet atque alatur, confer Limnai Jur. Publ. lib. 1. c. 7. Robur provinciarum augent civitates Imperiales amplissimæ, quæ commerciis florent. Confer Limnai Jur. Publ. lib. 7.

§. 23.

Fertilitas etiam Soli Germanici paucis regionibus in Europa cedit. Nam si Alpium Jura & pauca forte in Westphalia & Saxonia inferiori, loca excipias, nulla erit regio, quæ nihil ad vitæ humanæ cultum producat. Imo tantus rerum in multis proventus est necessariorum, ut abundet, & exteris de illis communicet. Notum enim est, ex Germania exportari ferrum, & varia ex illis confecta instrumenta, plumbum, argentum vivum, lanam, pannos lanei filo crassiore, varias telas laneas atque lineas, frumentum, vinum, cerevisiam, vinum adustum, eqvos, oves & alia, quæ Germani exteris vendunt plura. Accedunt metallifodinæ uberes Ottonum Imperatorum tempore detectæ. Nam magnâ copiâ quam plurimis in locis effoditur argentum, cuprum, stannum, plumbum, ferrum, argentum vivum & vilioris pretii mineralia. Auri quidem & olim mineras fuisse, memoratur; sed hodiè, quod sciamus, rarâ illæ sunt: nisi quod flumina quædam (ut Rhenus) agriferas

ras arenulas præbent. Gemmas, quas Germania & imprimis Misnia nostra varias gignunt, sequioris pretii habentur. Caterum de metallorum copia, *G. Agricola* & *Albinus* in *Chronico Metallico*, in *der Weisnischen Berg-Chronic*. consuli merentur.

§. 24.

Alia quippe Germaniæ facies est, quam Trajani ævo, ubi *C. Tacitus* de *Mor. Germ. c. 2.* quærit: *Quis Germaniam, peteret infarmeni terris, asperam caelo, tristem cultu aspectuque? & paulo inferius: Terram in uniuersum aut syluis horrida, aut paludibus facta.* Scilicet dæerat cultura & industria hominum, quæ subsequenti seculis successit adeo, ut aliam eamque longe amœniorem faciem induerit. Id, quod *Aneas Sylvius*, (postea *Pius Pontifex R.*) ad *Martinum Mayerum*, de antiquo Germaniæ statu scribens, etiam observavit. *Parum quidem ait, ea tempestate, à feritate brutorum, majorum tuorum vita distabat.* Erant enim plerumque pastores, sylvarum incolæ ac nemorum, nec munitæ his urbes: nec oppida muro cinctæ: non arces altis innixæ montibus: non templa sectis structa lapidibus videbantur: Absent horiorum ac villarum delicia: nulla viridaria colebantur &c. Quæ omnia, postea cultura hominum accedente, magno numero in Germania videri cœperunt. Confer *Berneggeri Quæst. V. in Tacit. l. c.* & *Lansii Consult. Orat. pro Germania p. 63. seqq.*

§. 25.

Caterum quod originem urbium, earum copiam, commodæ, incrementa, statum & fata prospera atque aduersa attinet, *Conringius* in *Dissertat. de Urbibus Germanicis* erudite egit. Olim quidem attestante *C. Tacit.* de *M. G. cap. 16.* nullas Germanorum populis urbes habitatas fuisse constat. Et *Conringio* id certissimum videtur, ætate *Caroli Magni*, in omni Saxoniam, i. e. Westphalia, Angria, omni-que illo tractu, qui est inter *Visurgim*, *Albim*, *Meliobocum montem* & *Salam amnem*; imò nec trans *Albim* ad *Eidoram* usque, ubi nunc floret *Holsteinia* ducatus, nullam omnino urbem inventam esse. Quod etiam de Saxoniam, quæ nunc superior vocatur, verum est. Licet trans *Danubium* & *Rhenum* urbes jam extructæ floruerint. At Saxoniorum *Cæsarum* florente Imperio, hoc est, *Seculo nono*, *Henrici Aucupis* Imperatoris auspicio, plures in Germania urbes extrui cœperunt. Quæ deinde aucta Germaniam munitiorem & cultiorem multo

multo effecerunt. vid. *Conring. Dissert. cit. §. 31. 39. 81. 82. seqq.* & *Ben-
neggerum in Corn. Tacit. Quest. 82.*

§. 26.

De numero urbium & usu multarum hic non disquiram. Ex
illis, inter claustra Imperii Germanici *G. Hornius Orb. Polit. cap. 1. n.
xiv.* & quidem versus Turciam (potius Turcas in Hungaria) *Vien-
nam Austriæ*; versus Poloniam, *Vindislauiam*; versus Daniam, *Han-
burgum*, & *Lubecam*; versus Belgium, *Coloniæ Agrippinam*; ver-
sus Galliam, *Argentoratium*, retulit. Verum ut Augustissimus Impe-
rator noster LEOPOLDUS per multas victorias hactenus de Turcis in
Hungaria partas, finibus regni ad Savum usque prolatis, Budaque
capta, Germaniam ea parte satis tutam a barbaris reddidit; ita do-
lendum est, Argentoratium, Germaniæ adversus Gallos propugna-
culum firmissimum, anno 1682. à Gallis deditione captum, auper-
tima pace Rûswicensi, illis in perpetuum fuisse celsum; ac adeo ja-
nuam illis in Germaniam apertam. Cujus jacturam, an Brisacum &
Philippiburgum refarcire queant, nostrum judicare, non est. Cæ-
terum, quas *Hornius l.c.* & ex eo *Oldenburgerus in suo Thesauro Re-
rump. part. IV. de German. v. xxxii.* urbes, mediterranea Germaniæ
praesidia vocat, atque recenset, rectius ex Choro- & Geographia cir-
culorum Imperii ac provinciarum, quæ metropoles & propugnacula
sua habent, noscuntur. Nos illa hic describere, aut quantum mo-
menti tutandæ Germaniæ in illis situm sit, exponere super sedemus.

§. 27.

Pecunie, cum ad parandam, tum ad augendam potentiam, ma-
ximam inesse vim, supra insinuavimus. Ejus vero inopia Germa-
niam nostram haut laborare, multa sunt argumenta, quibus persua-
demur. Modos tantum, unde illa paratur aut colligitur, vulgares
hic indicabimus. Primum, præter variorum metallorum & minera-
lium copiam, sunt argentifodinae in superiori & inferiori Saxonia ce-
leberrimæ. Fidem fere humanam superant, quæ de argenti vi maxi-
ma, ex solis venis Schneebergensibus in Misnia, ante hos ducentos
circiter annos collecta, fide digni memorant historici. Nam *Peu-
cerus, Albinus in Chron. suo Metallico tit. IV.* referunt, ab anno 1471.
ad annum 1550. ex illis venis metallicis, ad eos, qui istas coluerunt,
(die *Gewercken*) rediisse fere plus 123355. tonnis auri: & loco d-
cima

decimarum solutas Principibus 120579. auri tonnas: Tantundem etiam solutum Principibus de signatione argenti, veni *Echlegel*: Summam omnium facere 164473. auri tonnas. *Calvisius* in opere suo *Chronol. ad annum 1471.* refert de iisdem, quod triginta annorum spatio, usque ad annum 1501. decimarum loco, Electori & domui Saxonicae persolverint ultra quinquaginta milliones. Unde *D. Georgius Agricola* scribit: *Schneebergi e fodina, quae Georgius appellatur, tanta argenti puri copia, quanta ex alia nulla in Germania unquam effossa fuit.* Ubi licet errorem calculi ab Albino admissum fuisse, *M. Christianus Melzerus*, in descriptione Germanica urbis Schneebergensis, animadvertat; pag. tamen 352. ostendit ex suo calculo, intra 79. annos, 100511. auri tonnas, ac 64838. florenos, hoc est, unciales fuisse collectos. Quis calculum reddituum in aliis urbium metallicarum in Germania inivit, quos venae argentiferae, ab Ottonis I. imperio, cuius aetate, venas metallorum primum apertas esse, *Otto Frisingensis l. VI. c. 24. & Dithmarus Merseburgensis l. II. p. 18. testantur*, fuderunt. Equidem ante seculum hoc, venae metallicae cultores fodinarum ita ditare desiere; non tamen omnes exhaustas esse, metallurgiae periti passim adhuc attestantur.

§. 28.

Deinde sunt *opes nativae* aliae in Germania multae, quae pecuniam institutis commerciis augere possunt. Nam praeter cuprum, stannum, plumbum, ferrum aliaque mineralia varii generis multa, campi & prata pabulo, agri frugibus, vineta vinis, flumina piscibus, sylvae lignis abundant. Unde frumenti & fructuum varii generis, lignorum, pecorum & armentorum tanta copia; ut exteris de iis communicare, opesque eorum ex parte, per industriam opificum & mercatorum ad se trahere queat. Nam horum opera multa parari & exportari posse; ut tamen indigenarum usibus superflua necessaria vitae, in vulgus notum est.

§. 29.

Tertio vim pecuniae, ad sumtus civitatis belli pacisque tempore tolerandos, augent *tributa*, quae sub variis exactionum nominibus, C satis

fatis nota sunt. Olim quidem, cum luxus in Germania nondum invaluisset, pauciora tributorum genera fuisse legimus; cum adhuc, quod *Libanius Orat. III.* ait: *Ταμεία δὲ Φαλῆ εἰ τῶν κρημνίστων οἰκίαι,* (*enarium tutissimum sunt domus possessorum,*) crederetur; at luxuria augete, aucta fuerunt tributorum nomina veteribus Germanis ignota. Quamquam si Philosophum veterem audire libuisset, is etiam, modos pecuniae colligendae, ostendere valuisset: v. *Aristotelem Oeconomicor. l. II. c. 3.* Sed Germani veteres hunc nondum legerant. Nobis vero hic demonstrasse, satis est, Germaniam, sibi & beneficiis a Deo largitis recte uti velit, pecuniae inopiam non premere, etsi multum per luxum prodigatur & ad externos transferatur.

§. 30.

Scrupulus tamen hic Germanis moveri solet, quod in aliis Europae regnis, ut Gallia & Anglia major pecuniae copia adparere videatur, quam in Germania: ubi affatim querelaturum de penuria pecuniae audias. Cujus causae quidam variae allegari solent; partim, quod in ea triginta per annos Mars grassatus sit, ita; ut illam non intestino tantum militi, sed etiam exteris, Hi panis, Svecis & Gallicis in praedam patuerit (de nupera enim belli Tarcici & Gallici calamitate, omnibus nota, hic nihil dicam) *partim* quod luxuria in aulis, in urbibus maxime invaluerit, quae parsimonia veterum, legibusque sumptuariis neglectis, impune toleratur; *partim* quod fodinae argentiferae multis in locis velut exaruerint, nec tam largi ut olim inde reditus obvenerint amplius. Ob has, inquam, causas omnino pecuniae thesauros multis in locis exhaustos fuisse, nemo mirabitur. At vero ista reipublicae mala etiam alias civitates, & regna in Europa sensisse constat. Licet ob commodiorem regionis situm, & civium industriam vel solertiam, illa facilius, quam in Germania resarci queant.

§. 31.

Opulentiam ergo Germaniae ex causis jam adductis imminutam fuisse, ut facile concesserim; ita in universum sic exhaustam esse,

esse, ut hac in parte aliis regnis Europæ longe inferior sit, nemo facile probaverit; cum pecunia & opes in tam vasto Imperio dispersæ, tenuiores appareant, quam in aliis regnis, ubi in unum ararium inferuntur. Nam si quis publicos tantum reditus, queis tot Germaniæ Principes, Proceres ac Civitates quædam Imperiales adhuc gaudent ac fruuntur, computet; non puto, longè minorem summam, quam Gallia ex publicis reditibus colligit, profuturam esse. Quæquam eorum numerum inire, cum ad inter arcana aularum haberi solet, difficile fuerit. Notum vero est in Gallia vix opum, ad unum, hoc est, Regem consistere; in Germania autem ad plures qui distinctas quasi civitates constituere videntur. Ne dicam, Regem illum, per nova exactionum nomina inventa, populum suum penitus exhaurire; dum in Germania multi adhuc cives, præsertim nobiles, & Civitatum Imperialium incolæ mitius habeantur; nec ita ære, ut in Gallia, emungantur. Fiscus & ararii cura ibi Regis est, ut in domo patrisfamilias patrimonii attenti. Putat enim rationes non aliter constare, quam si uni reddantur. Inde ipse in quæstores & fœneratores inquirat, eosque thesauris incubantes ex præda clandestinè evolvit, suumque fiscum & ararium auxit. Non enim, manibus colligentium multum adhærescere patitur; ne arario accidat, quod urnis & situlis, quæ ad extinguendum incendium plenè hauriuntur: Sed longa per manus traditione & concussione vix medium contineant, dum eos perveniant, ubi aqua igni est infundenda. Id vero in Germania, ob diversam reipubl. indolem, fieri non posse, quis facile intelligit.

§. 32.

Cæterum vero *Potentiam maritimam* Germaniæ deesse, situs ejus ostendit. Nam licet illa versus Septentrionem, mari Balthico alluatur; hæc tamen pars navali militiæ, quæ omne genus navium, bellicas onerarias cum armamentis navalibus, stationes & portus idoneis locis, cum naucleris peritis poscit, instituendæ non sufficere, compertum est. Majorem Chersonesi Cimbricæ partem, quæ etiam mari cingitur, sibi Dania vindicat. Ac adeo non est, ut inde potentia navalis adparatus petatur. Hanseaticarum urbium

C 2

fœdus

foelus, quod ad hanc conferre aliquid videbatur, hoc seculo fere exspiravit. Vastissimum quidem consilium, hoc nostro aëvo, de potentia navali instruenda, Cæsar Ferdinandus II. Hispanorum nixu auxilio agitavit; cum maris Balthici imperium frenando septentrioni, simul subjugandis Batavis; quorum commercia navigatione illius maris fundantur, tentaret. Verum ut ista molimina, variis viis artibusque suscepta, successu caruerint, *Pufendorfius Rer. Svecic. l. 1. §. 52.* recenset. Confer *G. Horni Orb. Polit. de Imp. Rom. Germ. n. xlii.* Si Electori Brandenburgico extincta ducum Pomeraniæ stirpe, tota Pomerania cessisset; forte ad rem navalem parandam, ipsi major occasio suppetiisset, quam nunc anteriori Pomerania, ex pacis studio, Svecis relicta. De Fridrici Wilhelmi Magni Electoris Brandenburgici consilio instaurandi navigationes & mercimonia Germaniæ profutura, vid. *Pufendorfi Rer. Brandenburg. Lib. XVII. §. 32.*

§. 33.

Externa interim potentie præsidia, si rebus suis uti recte Germania velit aut possit, opus, ut circumspiceret, non videtur habere. Enimvero tempora incidere, ubi Germania in partes scissa, exterorum societatem ambire necellum habuit. De foederibus Germaniæ, cum exteris civitatibus pro tutando Imperio initis, recentior bellicum Germaniæ historia etiam testatur: de quorum fructa tamen in Germaniam redundante, hic dicere non vacat. Id vero pro statu Germaniæ, in quem post Reformationem religionis Pontificiæ, devoluta est, si Ordines quidam (ut in pace Osnabrugensi artic. VIII. permissum) cum exteris foedera, pro tutanda libertate sua feriant, cum Mozambano c. VII. §. 9. illi perniciosum haut dixerim. Ex historia enim hujus, & superioris seculi constat; quod, cum Carolus V. & Ferdinandus II. Imperatores, jugum Germaniæ imponere, oppressis Protestantium Ordinibus, tentassent; Ordines Protestantes id à cervicibus suis, necessitate compulsi, exterorum Principum seu Regum auxilio propulsarint. Quamquam magis e re Germaniæ fuisset, si istis foederatis auxiliatoribus, qui e rebus Germaniæ turbidis, suum simul quæsiere commodum, nunquam indignisset.

Quis

Quis tamen interim certus est, an on similia tempora incidere possint; ubi proceres pro libertate sua defendenda, exterorum ope opus habituri sint. Quapropter illam foederum libertatem, ex instrumento pacis allegatam, si non ad potentiam, omnino ad incolumitatem Ordinum facere arbitramur.

§. 34.

Vilis ergo *distinctim* partibus & praesidiis potentiae Germanicae, de iisdem *conjunctim* ac in validissimum robur collectis atque unitis, si pronunciandum est, asserere haut dubitarim; potentiam Germaniae in se spectatam, singula Europae regna praeponderare. Sive enim *virorum* omnis generis, maximè bellicosorum copiam, sive *virium* requisitarum robur consideramus; non est, cur unius vicini regni potentiam metuat majorem. *Monzambanus, seu Pufendorfus de Stat. Imp. Germ. c. VII. §. 1.* non vanitatis a peritis Germaniae viris argui posse, existimat, qui dixerit; facile exercitum ducentorum millium posse conflare; si modo ex singulis urbibus, quini, & ex singulis pagis, singuli aut bini milites scribantur. Idem ante ipsum affirmaverat *Lausus orat. pro Germania p. 209.* Licet ex Germania, ait, *vel ducenta militum millia (uti nullum magis momenti bellum, in Europa sine Germanis, jam a multis seculis confectum est, robore exercituum plerumque in Germanis militibus, firmitateque earum legionum consistente) foras emittantur; domi nihilominus illa viribus suis tuta est, nec publice hominum infrequentia sentitur.* Cui assertioni fidem facere videtur nuperum bellum Turcico-Gallicum, quo tantum militum Germanorum numerum domi & diversis in castris fuisse, rerum civilium periti affirmant. Urbium quidem, oppidorum & pagorum numerum, in decem circulis, forte nemo adhuc iniit. Si tamen eorum amplitudinem juxta cum regno Bohemiae, quod cum Sillesia ad imperium Germanicum pertinet, quis ex indicibus circulatorum notis, animo expendat, populosissimam gentem nostram, tanto numero militum sufficere deprehendet. Ipsa praeterea natio nostra, ab omni memoria, bello insignis, & in militiam avida, cui ut nimius fervor abest, ita plurimum constantiae suppetit, animique egregiae disciplinae capaces. Unde *C. Tacitus* olim jam nostram gentem eo nomine laudavit:

dayit: nullos mortalium armis aut fide, ante Germanos esse. *Aeneas Sylvius Orat. de Constantinopol. clade & bello, contra Turcas congregando*, quæ inter *Epistolas* ejus est CXXXI. plura in laudem hanc Germanorum congestur: *Mibi seu nova*, ait, *consideranti, seu vetera mente repetenti, inter omnes nationes, quas bello idoneas judicant, nulla expeditior, nulla fortior, nulla peritior, nulla audentior, quam vestra, ô Germani, videtur. Nulla natio tam grandis sub celo est, quæ habeat Deos appropinquantes sibi, sicut adest vobis Dominus Deus noster. Et ubi, obsecro, tot clarissimi Principes, tot generosi principes, tot fortissimi equites, tot potentes civitates, tot divitiæ, tot auri, tot argenti, tot ferri munera? ubi tanta populi multitudo, tanta juvenus, tantum animi, tantum roboris? Vos igitur magni, vos bellicosi, vos potentissimi, vos fortunatissimi, ac DEO accepti Germani estis, &c. confer *Philippi Andrea Oldenburgeri Thesaur. Rerumpubl. part. II. p. 34. & 35.**

§. 35.

Sed hæc de Potentia Germaniæ in se spectata dixisse sufficiant. Enimvero, ut, recte *Monzambano l. c. §. 4.* animadvertente, nemo robustus aut debilis possit censeri; nisi cum aliis comparetur, qui itidem viribus suis polleat; ita laudatus autor, Germaniæ potentiam cum vicinorum, quos Germania ex quatuor orbis Europæ plagis habet, viribus comparat, tandemque pro Germania, hæc in parte pronunciat. Simili modo, nempe in respectu ad alios, tum singulos, tum plures conjunctos populos, Germaniam, *Dux Robaneus in Trutina Statuum Europæ* consideravit. Quibus illustrandis quodammodo intersunt *Th. Lansii consultationes de Principatu inter Provincias Europæ*. Quamquam *Monzambanus* hæc omnia brevius & majori cum judicio civili exposuerit, qui evolvi hæc de re meretur.

§. 36.

Circa florentissimum hodie Galliæ regnum solum serupulus movetur, quod Germaniam potentia sua præponderare, nuperi belli etiam documento quibusdam visum est; cum ultra duo centena hominum

num millia in armis Rex habuerit. Et, si fidem non superat, Cardinalis Richelius, imperante Ludovico XIII. moderni Regis parente, rationem iniit proposuitque, quia Francia ex domestico milite, siquidem omnes, quotquot arma ferre possent, conscriberentur, peditum sexies centena, equitum centum & quinquaginta millia conficere possit. Præterea ex relatione *Pufendorfi introducti. ad Hist. Præcip. Regn. in Europ. c. V. §. 25.* Rex quotannis milliones circiter CL. florenorum Francicorum, hoc tempore percipere perhibetur: quum superiori seculo, Franciæ reditus millionum novem aut decem; Heinrico autem IV. regnante, XVI. & anno M DC XXXIX. numerum LXXVII. non excederent. Verum, præterquam quod numerus militum a Richelio designatus probari nequeat, *Monzambanus de Stat. Imper. Germ. c. 7. §. 5.* reponit, nec virorum nec opum in Germania esse, minorem vim, quam in Gallia; nec Germanum militem Gallo concedere multis specimenibus ostensum fuisse. Circa vim tamen pecuniæ fatetur, non ita liquido pronuciari posse; an major ejus copia in Gallia, an in Germania sit. Nam quantum auri paucis annis modernus Galliæ Rex congesserit, præcipue dum veteres illas spongias expressit, & quod in annuis redditibus habet, non sine admiratione legi; considerari tamen simul debere, monet, plebem in Gallia longe asperius tributis & vestigalibus exhauriri, quam in Germania; & ibi omnes opes regni in unum velut alveum constuere; Germaniæ autem reditus inter tot Principes divisos, quanti sint, ita liquido apparere non posse. Præcipuum adeo, quod potentia Germaniæ a Gallia opponi potest, forma regni hujus monarchica & quidem absoluta est: quia Rex, quovis loco & tempore, pro nutu, sine ordinum ac populi consensu disponere, decernere atque exsequi solus omnia potest. In Germania vero propter formam regiminis irregularem, nihil sine Ordinum inter se etiam valde dissentientium consensu, de usu potentia deliberari aut decerni potest. Hinc mira partium studia, præsertim in bello, ubi sæpius consilia optima & occasiones agendi, istis turbari aut interverti, notissimum est. In negotiorum autem civilium tractatione, maxime belli cura, semper illud *Homeri Iliad. Q.* verum fuit:

ὅν ἀγαθὸν πολυκοιρανίᾳ ἢς κοίρανος ἴστω.

Causæ, ergo cur potentia Imperii Germanici vicinis Europæ regnis, maxime vero Galliarum minus sit formidabilis, *varie* reddi possunt. Præcipuas *Montambanus de Sat. J. G. e. VII. §. 7. seqq.* annotavit. *Prima* & primaria juxta ipsum, est inconcinna maleque digesta reipubl. compages, quam paragrapho antecedente jam attigimus. Nam etsi secundum leges fundamentales, quas vocant, in hoc vastissimo corpore, unio certa constituta sit; tamen illa ob laxitatem & solidiorem membrorum combinationem inter se & cum capite, ad expediendas vires suas, minus habilem esse, ai fallor, tot annorum experientia docuit. *Secundo* singulis Imperii Ordinibus non pauca invicem æmulationes & controversiæ intercedunt. Imo nescio, an ulla domus illustris Principum sit, quæ non variis simulatibus collidatur; has autem dissensiones totius corporis vires non parum diyellere, quis dubitet? *Tertio* religionis diversitas, quantum animos Ordinum disjunxerit, & vires simul eorum attriverit, historia belli Smalcaldici, ævo superiori, & hoc nostro, tricennalis præbent. Huc *quarto* pertinet Episcoporum, qui simul Principes sunt, diversus, a secularium Principum scopo respectus. Quia ipsi non tantum Imperatori & Imperio, sed Pontifici & R. Curiaë obstricti sunt. Hujus vero scopum a salute Imperii communi maxime diversum esse, nemo rerum peritus hodie ignorat. Unde, dum sæpius accidit, ut duorum in una republica summorum velut dominorum consilia & respectus collidantur, non potest non simul facultas & usus potentiaë turbari aut impediri. Quod *H. Conringius* in exercit. sept. de *Republ. Imp. Germanic. de Constitut. Episcoporum Germ. §. LXXXVII. seqq.* erudite demonstravit. Nec *Maimburgius*, recentior scriptor Gallicus, in *Histoire de la Decadence de l'Empire*, id dissimulare potuit, quando causam imminutæ potentiaë Imperii Germanici non obscure in R. Pontificis tyrannidem confert. Verum enim illud *Seneca* manet: *Non capit regnum duos*, vel ut *Lucanus* l. 1. v. 92. habet: *Nulla fides regni sociis, omnisque potestas impatiens consortis erit.* Accedit *quinto* luxus Germanorum, qui hæcenus maxime succrevit, & ob quem alendum, (ut & disputationes juventutis Germanicæ ad exteros, præcipue Gallos,) non parum argenti extra natale solum translatum

latum fuit. Nescio, an etiam *septimo* inter potentiae impedimenta referenda sit res iudicaria, inter Ordines valde impedita, quam diurnitas processuum in Camera Imperiali auget. v. *Monzamban. cap. VII. cit. §. 9.* Morbus certe est reipublicae, sed non solius Germaniae; verum etiam Galliae, de quo praeter Bodinum, *Rolandus Maresius*, doctissimus Gallus, *Epistol. Philolog. libr. II. Epist. XVIII. ad Claudium Handium in Praetorio Parisiensi consiliarium* congeritur. Quam autem numerus inde tabularum reipublicae gravis, noxiusque fiat, *Barclajus l. III. Arg. p. 265. seq.* ostendit. Rectius forte *octavo* inter potentiae exferendae impedimenta, refertur defectus communis ararii, communisque ac perpetui militis, qui repellendis exterorum insultibus statim praesto sit. Cujus rei cura ideo apud Romanos olim sollicita fuit, conf. *Lipsii libr. I. de Magnit. Rom. c. 4. §. 5.* Defectum ejus in Germania emendare, postquam damna inde in Imperium redundantia, haecenus illa saepe sensit, Ordines Imperii incluti jam etiam consultant. Consilium sane hoc, quod *Barclajus Argemid. l. IV. p. 293. seqq.* Galliae suae suggessit, omnes utile quoque & profuturum Germaniae judicant; sed, ut in exitum commode deduci queat, arduum forte magis erit. Malcula tamen consilia, & illam difficultatem superare poterunt. De *arario communi*, quo ad militem alendum perpetuum maxime opus, cura non minus necessaria est. Augustus olim tranquillitati publicae prospecturus, militem perpetuo in armis non modo in provinciis & adversus hostem, sed ad urbem quoque & vicinis circum oppidis habuit, teste *Suetonio, Octav. c. 49.* conf. *Lipsii in Tacit. l. IV. Ann. c. 2.* Et cum ex parentis quoque sermonibus didicisset, duo esse, quibus & *quereretur*, & *augeretur*, & *conservaretur potentia*, *MILITES* nimirum & *PECUNIAM*; cum & suppeditatione rerum necessariorum exercitus contineri, & eam ipsam armis parari necesse sit; alterutro autem deficiente, alterum simul concidat; idcirco de utroque vel maxime sollicitus & ipse semper fuit. v. *Dion. l. XLII. XLIII. §. LV.* confer *Lipsii de Magnit. Rom. lib. II. c. 4. Textor de Rat. Stat. Imper. c. XVI. & Schilter, Instit. J. P. v. i. tit. 1. §. 14.* Plura in hanc rem, pro animi sui perspicacia *Pufendorfius in Introduct. Histor. all. c. IX. §. 21.* disserit. Nobis haec incommoda, aut mala patriae attigisse tantum, sufficit. Qui ad reipublicae

D

clavum

clavum sedent, plura observaverint, & ut emendari queant, ex amore communis patriæ, in medium rectius consulent. Facilius enim est morbos detegere, quam illis curandis medicinam adferre idoneam. Ubi tamen & prudentissimi poetæ *Lucani* l. II. v. 143. monitum attendendum venit; ne scilicet *excedat medicina modum*, ipsumque corpus reipublicæ convellat. Quod personatus scriptor, *Hippolitus a Lapide*, de *Ratione Status in Imperio nostro Romano-Germanico*, intendit: quem *Boeclerus* in *Animadversionibus suis in ejus librum*, & *Monzambanus* de *Stat. Imp. German. c. 8.* hac de causa, merito castigarunt.

§. 38.

Cicero quidem supra §. 2. potentiam ad alterius bona obtinenda facultatem simul quoque dixerat: Verum is ex Romanæ reipublicæ status regulis philosophatus est, juxta quas jus obdinendi alterius bona plerumque in armis erat, nec inter eorum strepitus jura semper audiri potuere. Unde apud *Sallustium*, *Mithridates*, in *Fragmentis ex histor. l. I. c. 22.* bellorum Romanorum causas his verbis perstringit: *Romani arma in omnes habent, in eos acerrime, quibus victis spolia maxima sunt.* Item: *Romanis cum nationibus, populis, regibus cunctis, una & verus bellandi causa est, cupido proferendi imperii & divitiarum.* *Galgacus* apud *C. Tacitum* in *Agricol. c. 30.* Romanis ideo etiam injustitiam armorum exprobrat; *raptores orbis, ait, postquam cuncta vastantibus defuere terra, & mare perscrutantur. Si locuples est hostis, avari; si pauper, ambitiosi; quos non oriens, non occidens satiaverit.* *Carneadis* illud, quod refert *Lactantius* l. V. *Institut. c. 16.* etiam notum est: *Si justitia a Romanis requiratur, ad casus ipsa redeundum, & in necessitate, ac miseriis jacendum fuisse.* Quod tamen promiscue de omnibus Romanorum bellorum causis dici nequit. Cerre *Rhodi* apud *Livium* l. XLV. armis Romanorum justitiam non denegant. Nempe titulos aut jura alia imperio suo in imensum propemodum provento, Romanii ipsi non pratexuere, quam quibus vulgo alias acquiritur aliquid aut possidetur: Jus scilicet belli, foedus, donationem, derelicti recuperationem, ac id genus alia, quæ ex historia Romana satis nota sunt. *Germania* autem nostra licet

licet justos titulos, quos *Covinius* in libro de Finibus Imper. passim indicat, recuperandi amissa habeat; haec tamen ejusdem ratio status non tulit, ut de eo magnopere laboraret; cum illud Poëta ante oculos forte ipsi versaretur:

Non minor est virtus, quam quæere, parta tueri.

Et utinam parta tueri haec licuisset, Gallia accessiones intra seculum & dimidium tantæ non essent factæ. Sed Germani hac in parte laudem veterem Chaucorum, a *Tacito* ipsis de *M. G. cap. 35.* tributam mereri maluerunt: qui magnitudinem suam justitia tuebantur, sine cupiditate, sine impotentia, nulla provocantes bella. Idque præcipuum virtutis ac virium argumentum *Tacitus* laudat; quod, ut superiores agerent, non per injurias affecti sint. Utinam vero similis vicinis Francis animus esset, Germaniæ nostræ haec licuisset esse quietiori & feliciori.

§. 39.

De usu nunc potentia Germanicæ, dicendi campus amplissimus aperiretur, quem si ingredi vellem, multa, cum quæ ipsas vires ejus dispersas attinent, tum quæ vitia imperantium inter se dissidentium illas convellunt, usumque impediunt, attingenda forent. Verum operire hæc, quam ad nominis Germanici dedecus sermone refricare præstat. Viris potius prudentibus & in usu atque tractatione rerum civilium versatis hæc intuenda, & si possunt, emendanda relinqvam.

§. 40.

DEum vero in fine hujus dissertationis rogamus, ut, qui Germaniam nostram, hoc seculo, periculis fatalibus eripuit ac vastissima hostium consilia adversus patriam nostram dissipavit, nuperque etiam bello gravissimo superato, pace nova quodammodo recreavit, in posterum quoque eam tutam atque tranquillam præstet, nec membra ejus ac Ordines per discordiam, in potentia civilis studio usumque, a pietatis & honestatis regulis aberrare, aut loco prudentiæ, audacis & perplexæ calliditatis mysteria consecrari sinat.

S. D. G.

COROLLARIA.

1.
Potentia, licet sæpius leges in potestatem suam redigat; non tamen juris fundamentum præbet,

2.
Turca magis habet, cur Germanici Imperii, quam Hispanici, vires metuat,

3.
Germania, Polonos timendi, causam non habet.

4.
Gallicis & Hispanicis rebus, omnis Europæ studia quodammodo illigantur,

5.
Potentia plerumque superbiam progignit, quæ Deum hominesque potentibus adversos reddit,

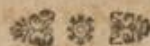
6.
In magno corpore, semper est aliquid, quod non fatis valeat.

7.
Potentia instar molis est, quæ nisi in solido cubet, aut premit, aut ruit,

8.
Nihil tuti firmique in tyrannicis consiliis reponendum.

9.
Gallico scelerum Turcis, fundamentum præbuit discordia Galli cum Hispano.

10.
Magnum Moscoviæ Ducem metuendi causas, aula Ottomannica habet.

XI, A.

XI, A.

